

Slovníček odborných názvů

anapsidní – a. lebka, typ lebky obratlovců bez otvorů za očnicí (*Anapsida*, např. želvy)

apomorfie – odvozené (apomorfní) znaky jednoho druhu v rámci jedné vývojové skupiny či linie; odvozené znaky u více druhů jedné vývojové skupiny či linie jsou **synapomorfie**

avepodní – odvozeno od názvu skupiny *Avepoda* (teropodní dinosauři s ptačíma nohama)

Archosauria – nadřazená skupina diapsidních tékodontních plazů (zahrnuje plazopánvé a ptákopánvé dinosaury, ptáky, pterosauře, krokodýly)

autopodium – obecné označení distální části kostry končetin vyšších čtvernohých obratlovců (tetrapodů); má tři části či úseky: basipodium (u ruky kosti zápěstní nebo u nohy kosti zánártní), metapodium (u ruky kosti záprstní nebo u nohy kosti nártní) a **acropodium** (prstní část ruky a nohy s prsty a prstními články)

bipední – dvounohý (z lat. bi – dva, zdvojený; pes – noha, 2. pád: pedis)

carpometa carpus (cmc) – redukované a srostlé kosti záprstní a zápěstní u přední končetiny (jednotné u většiny ptáků)

ceratopsidi – rohatí ptákopánví dinosauři (*Ceratopsida*), žili během křídy (*Protoceratops*, *Triceratops*)

dentale – jedna z kostí spodní čelisti se zuby a zubními jamkami (alveolami)

diapsidní – d. lebka, typ lebky obratlovců (*Diapsida*) se dvěma otvory za očnicí (např. praví plazi – *Eureptilia*)

distální – anatomické označení pro část dlouhých kostí dále od trupu (protiklad viz proximální)

dorzální – zádový (z lat. dorsa – záda), poloha ve vodorovné rovině směrem k zádu, tj. nahoru (protiklad viz ventrální)

furcula (fu) – kost vidličná, vzniká srůstem párových klíčních kostí, vyskytuje se ve tvaru masivního bumerangu již u maniraptorních teropodů (dromaeosauridů, oviraptoridů atd.) a u archeopteryxe a spodnokřídových confuciusornitidů; u moderních ptáků *Neornithes* má na srůstu plochý výběžek – tzv. hypocleidium

fylogeneze – kmenový vývoj, vývoj skupin(y), vývojových řad organismů (Ernst Haeckel 1866)

holotyp(us) – také typ(us); doklad, exemplář (celý jedinec, charakteristická část těla, kostry) stanovený při zveřejnění popisu druhu; musí být uložen a evidován ve veřejné sbírce

homioitermní – také endotermní; vyšší obratlovci (savci, ptáci) se stálou tělní teplotou, nezávislou na vnějším prostředí

konvergentní vývoj – vývoj organismů, v němž postupně dochází u dvou nebo více vzájemně nepříbuzných linií k morfologické podobnosti; může probíhat i v různých obdobích, např. druhohorní ryboještěři ichtyosauři a mořští savci kytovci (E. Haeckel 1866)

laterální – v anatomii označení polohy znaků, orgánů odvrácených od mediální roviny souměrnosti (symetrie)

maniraptorní – odvozeno od názvu skupiny *Maniraptora* (teropodní dinosauři s ptačíma nohama) s předními končetinami (anat. rukama) přizpůsobenými k lovu (např. k lapání hmyzí kořisti)

mediální – v anatomii označení polohy znaků, orgánů blíže k mediální rovině souměrnosti (symetrie)

metacarpus (mc) – kosti záprstní u přední končetiny, ruky či křídla

metatarsus (metatarsus – mt) – kosti nártní u zadní končetiny, nohy

ontogeneze – vývoj jedince od oplozeného vejce k úmrtí (E. Haeckel 1866)

paralelní vývoj – vývoj organismů, v němž u dvou nebo více linií jednoho kmene či skupiny dochází ke vzniku stejných orgánů, úprav, adaptací se značnou morfologickou podobností; probíhá současně i v různých obdobích (např. nelétaví ptáci: africký pštros, jihoamerický nandu, novozélandský kiwi; fosilní: novozélandský *Dinornis*, madagaskarský *Aepyornis*)

plesiomorfie – výchozí či původní znaky jednoho druhu v rámci jedné vývojové skupiny či linie; výchozí či původní znaky u více druhů jedné vývojové skupiny či linie jsou **symplesiomorfie**

poikilotermní – také exotermní; obratlovec (obojživelník, plaz) s proměnlivou tělní teplotou závislou na vnějším prostředí

proximální – anatomické označení pro část dlouhých kostí blíže k trupu (protiklad viz distální)

pygostyl (p) – srostlé ocasní koncové obratle; zakončení zkráceného ocasu typické pro skupinu ptáků *Euornithes*, resp. *Neornithes*, vyskytuje se paralelně u maniraptorních teropodních dinosaurů

saurischidní – odvozeno od názvu skupiny diapsidních plazů *Saurischia*, tj. dinosaurů s plazí pávní

stylopodium – obecné označení části kostry končetin vyšších obratlovců tvořené jednou dlouhou kostí pažní nebo stehenní (E. Haeckel 1866)

symfýza – oblast srůstu dvou kostí; např. přední část levé a pravé větve spodní čelisti, kosti vidličné apod.

sympatrie, sympatrický – výskyt jednoho nebo více druhů ve stejné oblasti

synapsidní – s. lebka, typ lebky obratlovců s jedním otvorem za očnicí vzniklým spojením dvou otvorů (*Synapsida*, synapsidní obratlovci: pelykosauři, savci)

tarzometatarsus (tmt) – srostlé kosti nártní I – IV a některé distální kosti zánártní

tarzus (tarsus) – u zadní končetiny, kosti zánártní

tékodontní – typ chrupu s kořeny zubů v jamkách (alveolách)

teromorfni – odvozeno od názvu skupiny plazopánvých dinosaurů *Theromorpha*

teropodní – odvozeno od názvu skupiny plazopánvých dinosaurů *Theropoda*

uncinální výběžky (processus uncinati – pu) – spojovací výběžky žeber u ptáků a některých maniraptorních dinosaurů

ventrální – doslova břišní (z lat. venter – žaludek, přeneseně břicho), poloha ve vodorovné rovině břišním směrem tj. dolů (protiklad viz dorzální)

zygopodium – obecné označení části kostry končetin vyšších obratlovců tvořené vždy dvěma paralelními dlouhými kostmi, např. předloktí ruky s kostmi vřetenní a loketní; bérčová část nohy s kostmi holenní a lýtkovou (E. Haeckel 1866)

Schematická kostra archeopteryxe (A, 1–3) a kura domácího (B, a–c) a detail levého autopodia nohy teropodního dinosaura rodu *Tyrannosaurus* (C). A1 – autopodium levé nohy, A2 – část pravého křídla, A3 – detail teropodní páne. Ba – autopodium levé nohy, Bb – část pravého křídla, Bc – detail hřbetní části kostry, srostlých dorzálních obratlů s žebry s uncinálními výběžky (pu). I–IV: prsty nohou a křídel nebo jejich kosti; cc – costae cervicales, co – kost krkavčí (coracoid), h – kost pažní (humerus), u – kost loketní (ulna), r – kost vřetenní (radius), st – kost prsní (sternum), tbt – kost holenní srostlá s proximálními zánártními kostmi patří a hleznovou (tibiotarsus), fe – kost stehenní (femur), ssc – synsacrum vzniklé srůstem pánevních kostí (pb, is, il) a křížových obratlů, kosti pánve: pb – kost stydká (os pubis), il – kost pánevní (ilium), is – kost sedací (ischium); vc – ocasní obratle bez pygostylu (vertebrae caudales), sc – lopatka (scapula). Ostatní zkratky jsou vysvětleny ve slovníčku

